

УДК 343.851

О.М. БЕНИЦЬКИЙ, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,

С.С. РОГОВЕНКО, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИДОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

Ключові слова: адміністративне затримання, мета затримання, строк затримання, підстави затримання, класифікація, проступок

У світлі сучасних державотворчих та нормотворчих процесів в Україні, зорієнтованих на практичну реалізацію положень Конституції щодо побудови демократичної, соціальної, правової держави, та модифікації функціонального призначення державних органів (від карально-примусових до сервісно-обслуговуючих), актуальності набувають питання застосування адміністративного примусу, який як і раніше залишається дієвим засобом забезпечення в суспільстві законності та правопорядку, а також захисту прав людини її здоров'я, честі та гідності.

За своїм характером і засобом впливу, одним із самих суворих, та при цьому одним з самих ефективних заходів адміністративного примусу, є адміністративне затримання. Цей примусовий захід застосовується всупереч волі та бажанню фізичних осіб, що обумовлює необхідність чіткого законодавчого врегулювання підстав та порядку його застосування.

Основні положення щодо застосування адміністративного затримання визначено в Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законі України «Про міліцію», Митному кодексі України, Законі України «Про державну прикордонну службу» та інших нормативних актах. Однак, аналіз положень останніх дозволяє дійти висновку, що адміністративне затримання залежно від під-

став та мети застосування, може здійснюватися на різні терміни, у різному порядку, крім того, розрізняються й умови застосування затримання та коло осіб відносно яких воно може бути застосоване.

У зв'язку з цим у юридичній науці робилися спроби класифікувати адміністративне затримання за видами. Однак, такі дослідження здебільшого проводилися в радянський період, або російськими дослідниками. У вітчизняній науці адміністративного права дослідження правової природи адміністративного затримання здійснено у працях О.М. Бандурки, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарука, Д.П. Калаянова, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюка та інших вчених. Проте, більшість таких досліджень здійснювалося в процесі аналізу всієї системи заходів адміністративного примусу, або на фрагментарному рівні в діяльності конкретного правоохоронного органу.

Отже, на теперішній час, уніфікована класифікація видів адміністративного затримання відсутня. Тому метою даної статті є визначення видів останнього відповідно до певної класифікації. Новизна роботи полягає у пропозиції авторського підходу до класифікації видів адміністративного затримання.

Основним актом, який регламентує підстави та порядок застосування адміністративного затримання, є Кодекс України про адміністративні правопорушення [1]. Цим нормативно-правовим актом встановлено підстави, порядок, мета, строки адміністративного затримання та перелік посадових осіб, які уповноважені здійснювати затримання. Відповідно до положень цього акту адміністративне затримання застосовується з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні право-

порушення. Тобто, метою застосування цього примусового заходу є припинення правопорушень та забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а підставою – адміністративне правопорушення. Аналогічні положення закріплені також і в Митному кодексі України [2], ст.374 якого встановлює, що адміністративне затримання громадянина допускається з метою припинення порушення митних правил, встановлення особи, яка вчинила порушення митних правил, а також для складення протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення.

Закон України «Про міліцію» у ст.11 [3] також закріплює положення, згідно з якими співробітники міліції мають право застосовувати адміністративне затримання до осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, але при цьому встановлює можливість його застосування і у випадках не пов'язаних зі скоєнням проступку, зокрема:

- неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, а також неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

- осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом;

- осіб, які ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії;

- осіб, які мають ознаки вираженого психічного та створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе й оточуючих.

Досліджуючи положення зазначених нормативно-правових актів, А.Т. Комзюк виділяє два види адміністративного затримання: адміністративне затримання як захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення та адміністративне затримання, не пов'язане із здійсненням провадження в справах про адміністративні правопорушення [4, с.427–429].

Свого часу російський вчений-адміністративіст Д.М. Бахрах, в залежності від мети та

підстав, також розмежовував адміністративне затримання на превентивне та процесуальне. Превентивне адміністративне затримання, на його думку, переслідує мету недопущення нових протиправних діянь, та може застосовуватися як у зв'язку зі скоєнням адміністративного проступку, так і у зв'язку зі злочином, а також відносно недієздатних осіб. Процесуальне затримання, як зазначав учений, переслідує подвійну мету: запобігти настанню шкідливих наслідків і не допустити ухиленню винного від відповідальності. Такий захід застосовувався у зв'язку зі скоєнням адміністративного правопорушення [5, с.35]. Ураховуючи положення вітчизняного адміністративного законодавства, такий поділ є актуальним та обґрунтованим й на теперішній час.

Іншим важливим критерієм щодо класифікації адміністративно-примусового заходу, що розглядається, є тривалість утримання особи. З цього приводу доволі цікавою є думка І.В. Панової, яка пропонує розділяти строки адміністративного затримання на два види: загальні та спеціальні [6, с.216–217]. Враховуючи положення вітчизняного законодавства, слід відзначити, що загальним строком адміністративного затримання є строк, який визначено у ч.1 ст.263 КУпАП – до трьох годин. Крім цього, у інших частинах зазначеної норми передбачено спеціальні випадки застосування більш тривалих строків:

- а) відносно осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення може бути застосоване адміністративне затримання, на строк до трьох діб. Такий термін може бути застосовано й щодо осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження (ч.2 та 3 ст.263 КУпАП);

- б) у разі, якщо вищезазначені особи не мають документів, що посвідчують їх особу,

вони можуть бути затримані на строк до десяти діб (частини 2 та 3 ст.263 КУпАП);

в) відносно правопорушників, перелік яких визначений у ч.4 ст.263 КУпАП, а саме осіб, які вчинили дрібне хуліганство, насильство в сім'ї, порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій або проявили неповагу до суду чи торгували з рук у невстановлених місцях, визначено можливість застосування адміністративного затримання на строк до розгляду справи уповноваженою особою.

Крім того, у ст.263 КУпАП визначено, що у виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою, законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання.

Так, у ст.11 Закону України «Про міліцію» [3] закріплено право співробітників міліції затримувати осіб на строк до передачі у відповідні установи (у лікувальні заклади, в спеціальні медичні заклади) чи передачі законним представникам або до влаштування у встановленому порядку, або для доставки до місця проживання. При цьому для окремих категорій ці строки мають відносну визначеність – так, для неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, цей термін не повинний перевищувати 8 годин. Для осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих, цей термін не повинен перевищувати 24 години тощо. Також Законом України «Про міліцію» визначено можливість затримання осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, на строк до 30 діб.

Інший, найбільш триваліший термін затримання визначено в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [7]. Стаття 32 зазначеного акту закріплює термін затримання іноземців та осіб без громадянства, які підлягають видворенню у примусовому порядку, до 6 місяців. Вбачається, що такі більш тривалі строки можна вважати спеціальними.

Таким чином, враховуючі вищезазначене, адміністративне затримання за терміном три-

валості можна розділити на два види: 1) із загальним терміном тривалості; 2) зі спеціальними термінами тривалості.

Доволі цікава класифікація інституту адміністративного затримання запропонована російським вченим А.О. Поддубним. Серед інших критеріїв, дослідник пропонує, класифікувати адміністративного затримання залежно від порядку (умов) застосування на два види: загальне, здійснюване з виконанням загальних юридичних процедур та спеціальне, застосування якого тягне виконання додаткових юридичних процедур [8, с.17–18.].

Загальне адміністративне затримання, яке здійснюється з виконанням загальних юридичних процедур, передбачає можливість застосування зазначеного примусового заходу на власний розсуд уповноваженої особи. Наприклад, затримання осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, може здійснюватися на власний розсуд співробітником міліції до розгляду справи судом, але не більше ніж на 24 години.

Спеціальне адміністративне затримання передбачає виконання додаткових юридичних процедур для його застосування, наприклад, повідомлення прокурора, отримання постанови суду тощо. Так, відповідно до положень ч.2 ст.263 КУпАП, особи, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, можуть бути затримані на строк до десяти діб з санкції прокурора. Для затримання особи, яка запідозрена у занятті бродяжництвом на строк до 30 діб, згідно з положеннями ст.11 Закону України «Про міліцію» необхідно отримати вмотивоване рішення суду.

Слід відзначити, що аналіз положень вітчизняного законодавства дає змогу дійти висновку, що адміністративне затримання можна розрізняти і в залежності від того, посадовими особами якого органу воно застосовується.

Положеннями ст.262 КУпАП визначено, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами

України. Відповідно до положень зазначеної норми адміністративне затримання провадиться органами внутрішніх справ, органами прикордонної служби, посадовими особами воєнізованої охорони, посадовими особами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органами Служби безпеки України, посадовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Крім того, відповідно до положень ст.374 Митного кодексу, адміністративне затримання може здійснюватися посадовою особою митного органу.

Підсумовуючи вищенаведене та спираючись на аналіз адміністративного законодавства, а також на практику здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів державної влади щодо короткочасного обмеження свободи громадян, представляється обґрунтованою наступна видова класифікація адміністративного затримання:

1. В залежності від нормативної регламентації (юридичних підстав) можна виокремити: адміністративне затримання, порядок застосування якого визначено Кодексом України про адміністративні правопорушення; адміністративне затримання, порядок застосування якого визначено Митним кодексом України; адміністративне затримання, порядок застосування якого визначено Законом України «Про міліцію» тощо.

2. В залежності від мети та підстав застосування (фактичних): превентивне адміністративне затримання, яке застосовується у якості самостійного примусового заходу; процесуальне адміністративне затримання, яке застосовується у якості засобу забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення.

3. Залежно від терміну тривалості: адміністративне затримання, яке застосовується на загальний строк до трьох годин; адміністративне затримання, яке застосовується на спеціально визначені терміни.

4. Залежно від порядку (умов) застосування: загальне, здійснюване з виконанням загальних юридичних процедур; спеціальне, за-

стосування якого тягне виконання додаткових юридичних процедур.

5. В залежності від органу, який може застосувати адміністративне затримання: здійснюване органами внутрішніх справ; органами прикордонної служби; посадовими особами воєнізованої охорони тощо.

Отже, проведений аналіз нормативних заasad порядку та підстав застосування адміністративного затримання надав змогу класифікувати цей захід за різними критеріями. Це також дозволило визначити окремі особливості правової природи зазначеного примусового заходу, пов'язаного з обмеження особистої свободи громадян, що, як вбачається, представляє певну наукову та практичну значущість для подальших досліджень у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р., № 8073-Х // ВВР Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Митний кодекс України : від 11.07.2002 р., № 92-IV // ВВР України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288.

3. Закон України «Про міліцію» : від 20.12.1990 р., № 565-XII // ВВР Української РСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

4. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юрид. думка, 2007. – 592 с.

5. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР : учеб. пособие / Д. Н. Бахрах. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 202 с.

6. Панова И. В. Административно-процессуальное право России / И. В. Панова ; под ред. Э. Н. Ренова. – М. : Норма, 2003. – 272 с.

7. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» : від 4.02.1994 р., № 3929-XII // ВВР України. – 1994. – № 23. – Ст. 161.

8. Поддубный А. О. Особые условия применения административного задержания в

производстве по делам об административных правонарушениях : автореф. дис. на соискание | науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / А. О. Поддубный. – Саратов, 2003. – 26 с.

Беницький О. М. Адміністративне затримання фізичної особи: особливості видової класифікації / О. М. Беницький, С. С. Роговенко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 53–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11bomovk.pdf>

Здійснено аналіз наукових розробок та нормативних засад правового регулювання порядку та підстав застосування адміністративного затримання. На підставі аналізу теоретичних розробок вчених та положень вітчизняного законодавства запропоновано авторський підхід до класифікації видів адміністративного затримання.

Беницкий А.М., Роговенко С.С. Административное задержание физического лица: особенности видовой классификации

Выполнен анализ научных разработок и нормативных основ правового регулирования оснований и порядка применения административного задержания. На основании анализа теоретических разработок ученых и положений национального законодательства предложен авторский подход к классификации видов административного задержания.

Benitsky O.M., Rogovenko S.S. Administrative Detention of the Physical Person: Features of Specific Classification

The analysis of scientific developments and normative bases of the legal adjusting of grounds and order of application of administrative detention is executed. On the basis of analysis of theoretical developments of scientists and positions of national legislation the author going is offered near classification of types of administrative detention.